

ÕIGUSKANTSLERI KONTROLLKÄIK
ELVA VÄIKELASTEKODUSSE
22.02.2007

KOKKUVÕTE

Vastavalt õiguskantsleri seaduse (edaspidi ÕKS) § 33 ja § 34 lõikele 1 toimus 22. veebruaril 2007. aastal õiguskantsleri oma-algatuslik kontrollkäik Elva Väikelastekodusse mille käigus tutvuti põhiõiguste ja vabaduste tagamisega asutuses. Visiidil osalesid Õiguskantsleri Kantselei I osakonna juhataja pr Eve Liblik, nõunik pr Mari Amos, referent pr Kadri Soova ja referent pr Kaidi Kaidme. Kontrollkäigu raames toimus ühine nõupidamine asutuse esindajatega, ringkäik asutuse ruumides ning pisteline tutvumine asutuse dokumentatsiooni ja hoolealuste toimikutega. Isikute usaldusliku vastuvõtu viis läbi Õiguskantsleri Kantselei I osakonna juhataja pr Eve Liblik

Elva Väikelastekodu on 45- kohaline asenduskodu lastele vanuses 0-18 aastat. Seisuga 01.01.2007 elab asenduskodus 45 last, 9 vanuses 0-2 aastat, 22 vanuses 7-14 aastat. Puudega lapsi on 19.

Kontrollkäigu raames olid peamisteks küsimusteks (1) laste õigus individuaalsele arengule, (2) laste elamistingimused ning õigus privaatsusele, (3) lastele kohaldatavad mõjutusvahendid, (4) nõuded laste hooldamisele ning (5) asenduskodu sisedokumentatsioon.

(1) Laste õigus individuaalsele arengule

Kontrollkäigu raames ilmnes, et kõikidele lastele ei ole koostatud nõuetekohast arengukava, mis on vajalik, et tagada lapse õiguste mitmekülgne ja võimetekohane areng tulenevalt ÜRO lapse õiguste konventsiooni (edaspidi LÕK) art 6 punktist 2 ja EV lastekaitse seaduse (edaspidi LaKS) §-st 8. Sotsiaalministri 4. augusti 2003. aasta määruse nr 106 „Nõuded laste hooldamisele hoolekandeesutustes” § 3 lõige 2 sätestab, et laste hoolekandeesutuses elava lapse hooldamine ja arendamine toimub vastavalt temale koostatud arengukavale. Elva Väikelastekodu juhataja sõnul on arengukavad koostatud väiksematele lastele ja mõnele suuremale.

Vastavalt sotsiaalministri 14.02.1996 määruse nr 4 "Lastekodude põhimäärus" (edaspidi lastekodude põhimäärus) punktile 21 tutvuvad lastekodusse elama asunud lapsega ja lapse dokumentidega ühe nädala jooksul arst, vanemkasvataja (usalduskasvataja) ja psühholoog. Tulemuste põhjal kirjutatakse lapse seisundit hindav arvamus ja tegevuskava lapse hooldamiseks, rehabilitatsiooniks, arendamiseks ja kasvatamiseks, mida kord nädalas analüüsitakse ja vastavalt vajadusele korrigeeritakse. Tegevuskava koostamise juures on ka lapse seaduslik esindaja. Otsustav osa selle tegevuskava koostamisel ja elluviimisel on usalduskasvataval.

(2) Laste elamistingimused ning õigus privaatsusele

Asenduskodu elamistingimused vajavad kiiremas korras parandamist. Ruumipuuduse tõttu minnakse vastuollu sotsiaalministri 09.01.2001 määruse nr 4 "Laste hoolekandeesutuse tervisekaitse nõuded" (edaspidi tervisekaitse nõuded) § 7 lõikega 7. Vastavalt nimetatud sättele on alates neljandast eluaastast magamistoad eraldi tüdrukutele ja poistele ning toas ei ole

enam kui neli voodit. Koolikohustuslikele lastele näeb sama määruse § 7 lg 8 ette toad mitte enam kui kahe voodiga ning õppimiskohad.

Väikelastekodus elasid kõik ühe pere lapsed ühes toas, st 12 last ühes toas, väljaarvatud vanemad kooliealised lapsed kolme ja neljakesi. Lapse arengu seisukohalt ei ole selline olukord vastuvõetav, sest ei arvesta lapse vajadust privaatsusele ning muid vanusest tulenevaid eripärasid.

Samuti ei vasta asenduskodu ruumid tervisekaitsenõuete § 8 lõikele 1, milles tuuakse välja ruumide nimekiri, mis peavad olema kasutada igal asenduskodu perel, ning nende suurus. Asenduskodul, kus on rohkem kui üks peret, peavad olema ka § 8 lõikes 2 nimetatud ühisruumid. Väikelastekodus puuduvad mitmed nimekirja lülitatud kohustuslikud ruumid.

Kõige olulisemaks puuduseks on pesemiskohtade vähesus. On eeldatav, et lapsed saavad oma hügieenivajadusi rahuldada vastavalt vajadusele, mitte nimekirja alusel kindlatel pesemiskordadel. Samuti riivab laste õigust privaatsusele asjaolu, et lapsed peavad pesemas/vannis käima kahekaupa. Pesemis- ja tualetikohtade vähesus on teravas vastuolus tervisekaitsenõuetega.

Tulenevalt tervisekaitsenõuete § 4 lõigetest 1 ja 2 tagab tervisekaitsenõuete täitmise hoolekandeametuse direktor ning hoolekandeametusele esitatud tervisekaitsenõuete täitmise eest vastutab oma pädevuse piires kohalik omavalitsus, kelle maa-alal hoolekandeametus asub. § 4 lõige 3 sätestab, et hoolekandeametuse omanik vastutab planeerimis-, ehitamis- ja renoveerimisnõuete täitmise ning ruumides vajaliku inventari olemasolu eest.

(3) Lastele kohaldatavad mõjutusvahendid

Kõik kohaldatavad mõjutusvahendid peavad olema sätestatud piisava selgusega asenduskodu kodukorras. Lastele ja kasvatajatele peab olema selge, millised mõjutuslikud meetmed järgnevad teatud käitumisele, et vältida arusaamatusi ning laste ebavõrdset kohtlemist. Asenduskodu kodukorras ei ole lahti seletatud mõjutava meetme „aeg maha” sisu. Samuti tõstatas kontrollkäigu raames küsimus eraldusruumi vajalikkusest ning konfliktsituatsioonide lahendamise kohta vanemate laste ning probleemsete kasvandikega.

Kuna Elva Väikelastekodu on kuni viimaste aastateni pakkunud hoolekandeteenust väikelastele vanuses kuni 7 aastat, siis käesoleval hetkel ei vasta asenduskodu ruumid ning konfliktsituatsioonide korral ka kasvatajate ettevalmistus vanema vanuseserühma laste vajadustele.

(4) Nõuded laste hooldamisele

Nõuded laste hooldamisele tulenevad sotsiaalhoolekande seadusest (edaspidi SHS), sotsiaalministri 4. augusti 2003. aasta määrusest nr 106 „Nõuded laste hooldamisele hoolekandeametustes” ning sotsiaalministri 14. veebruari 1996. aasta määrusest nr 4 „Lastekodude põhimäärus”.

Lähtuvalt SHS § 48 (rakendussäte) lõikest 16 võib kuni 2010. aasta 1. jaanuarini asenduskodu pere koosneda kuni kümnest lapsest, mille järel kuni 2015. aasta 1. jaanuarini kaheksast

lapsest. Seejärel rakendub SHS § 15⁸ lõige 1, mille kohaselt koosneb asenduskodu pere kuni kuuest asenduskoduteenusel suunatud lapsest. Sellest tulenevalt on otstarbekas uute ruumide planeerimisel arvestada seadusest tuleneva progresseeruva laste arvu vähendamise nõudega pere koosseisus.

Eelneva nõudega sarnaselt tuleb arvestada, et tulenevalt sotsiaalministri 4. augusti 2003. aasta määrusest nr 106 „Nõuded laste hooldamisele hoolekandeesutustes” § 4 lõigetest 2 ja 3, jõustub 1. jaanuaril 2008 nõue, mille kohaselt on igas peres mitte vähem kui viis kasvatajat ning raske või sügava puudega, raske käitumishäirega või alla 5-aastast last arvestatakse peres kahe lapse eest.

(5) Asenduskodu sisedokumentatsioon

Elva Väikelastekodu põhimäärus ning sisekorraeeskirjad on koostatud ajal, mil asenduskodu kasvandikeks olid veel vaid lapsed vanuses 0-7. Praeguseks hetkeks ei vasta see enam tegelikule olukorrale. Vastavalt lastekodude põhimääruse § 35 lõikele 10 kinnitab lastekodu direktor sisekorra eeskirjad. Sellest tulenevalt on lastekodu direktor ka vastutav selle eest, et sisekorra eeskirju järgitakse ning et need vastaksid asenduskodu tegelikkusele.

Kuna asenduskodus viibivad kasvandikud kuni 18 aastani, siis on eeldatav, et vanematel lastel on teistsugused vajadused ja ka erinevad kohustused. Et vältida ebavõrdset kohtlemist, tuleb laste õigused ja kohustused selgelt sõnastada.

(6) Asenduskodu teenusele suunamine

Elva Väikelastekodu juhataja tõstas küsimuse laste õiguste tagamisest asenduskodu teenusele suunamisel. Laps võetakse asenduskodusse ning riik tagab rahastamise alles peale SHS § 15⁴ lõikes 1 nimetatud kohtumääruse või –otsuse jõustumist. Elva Väikelastekodu juhataja kohaselt peaks laps võetama asenduskodusse juba siis kui hagi on kohtusse esitatud, sest vastasel korral ei pruugi laps asenduskodusse jõuda.

Laste eraldamist vanematest reguleerib perekonnaseadus (edaspidi PeS). Vastavalt PeS § 53 lõikele 1 võib kohus otsustada lapse vanematelt ära võtmise juhul kui vanema juurde jätmine on lapsele ohtlik. Sama paragrahvi teise lõike kohaselt võib eestkostetasutus lapse vanematelt ära võtta enne kohtuotsust, kui lapse jätmine vanema juurde ohustab lapse tervist või elu. Sellisel juhul peab aga eestkostetasutus kümne päeva jooksul pärast lapse eraldamist esitama kohtule lapse äravõtmise või vanema õiguste äravõtmise nõude. Lõige 3 sätestab, et **kui lapse äravõtmisel jääb laps ilma vanemlikust hoolitsusest, korraldab lapse elu eestkostetasutus.**

Nimetatud PeS paragrahvi eesmärk on kaitsta perekonnaelu puutumatust, mis on isiku põhiõigusena sätestatud põhiseaduse §-s 26. Perekonnaellu võib sekkuda vaid seadusega sätestatud juhtudel ja korras, mis tähendab, et kõrvalekalded PeS regulatsioonist ei ole lubatud. Seetõttu tuleb probleemile lahenduse leidmisel keskenduda eestkostetasutuste kohustusele tagada vanemliku hoolitsuseta jäänud lastele ajutine elukoht ja vajalik hooldamine.

SHS §-s 15⁴ on sätestatud asenduskodu teenusele suunamise nõuded. Kuna asenduskodu teenuse näol on tegemist püsivale elukorraldusele suunatud hoolekandeteenusega, siis peab

eestkosteasutus leidma sobivaima asenduskodu, kus lapse heaolu oleks kõige paremini kindlustatud. Juhul, kui eestkosteasutus leiab, et lapse tervise või elu ohustatuse tõttu on vajalik lapse eraldamine vanematest enne kohtuotsust, peab eestkosteasutus tagama lapsele ajutise elukoha ja hoolitsuse. Püsivat otsust lapse elu korraldamiseks ei saa eestkosteasutus teha, sest nimetatud otsuse tegemiseks on ainupädev tsiviilkohus. Küll oleks aga otstarbekas kui eestkosteasutused asuksid juba hagi esitamisel võimalike sobivate asenduskodudega läbi rääkima, et kui kohus on otsustanud lapse vanematest eraldamise, oleks lapse asenduskodusse suunamine kiiremini teostatav.

(7) Isikute vastuvõtt

Vastuvõtul käis kolm asutuse töötajat. Järelevalvemenetlust avalduste alusel õiguskantsler ei alustanud.

(8) Õiguskantsleri ettepanekud

Tuginedes ÕKS §-le 35¹ teeb õiguskantsler alljärgnevad ettepanekud:

Elva Väikelastekodule:

- Koostada 2007. aasta septembriks individuaalne arengukava igale asenduskodu lapsele.
- Võimaldada asenduskodu pedagoogidele konfliktsituatsioonide lahendamisele ning vanemate ning probleemsemate laste mõjutamisele suunatud koolitust.
- Täiendada ja parandada asenduskodu sisedokumentatsioon vastavalt vajadusele.
- Uute ruumide valmimisel korraldada asenduskodu elu ümber nii, et võimalusel oleksid täidetud asenduskoduteenusel esitatavad nõuded- peres 6-8 last, 4-7 aastastel lastel toas mitte enam kui 4 voodit ning kooliealistel mitte enam kui 2 voodit ning muud seadusest ja muudest õigusaktidest tulenevad nõuded.

Tartu maavanemale:

- Leida võimalused laste elamistingimuste parandamiseks ja kooskõlla viimiseks sotsiaalministri 09.01.2001 määrusega nr 4 "Laste hoolekandeaasutuse tervisekaitsenõuded". Uute ruumide planeerimisel arvestada SHS-st tulenevate progresseeruvate nõuetega.
- Tagada lastekaitse ja turvakodu teenus maakonnas vastavalt SHS § 7 lg 1 punktile 8, mille kohaselt korraldab maavanem maakonna eestkosteasutuste tööd.

Sotsiaalministrile:

- Kindlustada, et laste hoolekande kulude planeerimisel arvestatakse asenduskodudele 1. jaanuarist 2008 kehtima hakkavate, sotsiaalministri 04.08.2003 määruse nr 106 "Nõuded laste hooldamisele hoolekandeaasutuses" § 4 lõigetest 2-4 tulenevate täiendavate nõuetega.

Vastavalt ÕKS § 35² lõikele 2 kontrollib õiguskantsler esitatud ettepanekute täitmist poole aasta möödudes.

Austusega

Allar Jõks

Kadri Soova 693 8428
e-post: kadri.soova@oiguskantsler.ee